

نشست علمی-کارشناسی

ایران در منابع تاریخی و کتاب های درسی گرجستان

نشست علمی کارشناسی

مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی
(دانشگاه تهران)
انجمن ایرانی مطالعات منطقه ای
(کارگروه اوراسیای مرکزی)

۲۱ بهمن ۱۳۹۹

گزارش کامل

وبینار با حضور

دکتر حسین احمدی

استاد دانشگاه

و

کارشناس ارشد مسائل قفقاز

دکتر الکساندر چولوخاوازه

ریس بخش شرق شناسی دانشگاه گرجستان

و

استاد زبان فارسی، مطالعات ایران و خاورمیانه

گزارش کامل

وبینار علمی - کارشناسی «ایران در منابع تاریخی و کتاب‌های درسی گرجستان» از سوی مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی دانشگاه تهران با همکاری انجمن علمی ایرانی مطالعات منطقه‌ای (کارگروه اوراسیای مرکزی)، در تاریخ ۲۱ بهمن ۱۳۹۹ برگزار شد. در این نشست آقای دکتر الکساندر چولوخادزه رئیس بخش شرق‌شناسی دانشگاه گرجستان و استاد زبان فارسی (مطالعات ایران و خاورمیانه) و آقای دکتر حسین احمدی؛ استاد دانشگاه و کارشناس ارشد مسائل قفقاز، به طرح دیدگاه‌های خود پرداختند. مدیر این نشست خانم دکتر الهه کولایی بودند.

دکتر کولایی در نود و چهارمین نشست علمی - کارشناسی مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی، با خوش‌آمدگویی به استادان و مهمانان جلسه گفتند: یکی از بحث‌های بسیار مهم ما در کشورهای حوزه اوراسیای مرکزی، تصویر ایران در این کشورها است، تصویری که در محیط دانشگاهی، در فضای عمومی، رسانه‌ها و در نهادهای رسمی و غیررسمی از ایران چه به عنوان جمهوری اسلامی و چه به‌عنوان یک هویت تاریخی ارائه می‌شود. ایران و گرجستان با اینکه مرز مشترکی ندارند، ولی پیوندهای تاریخی و فرهنگی بسیار عمیق و وسیعی را هم در گذشته و هم اکنون تجربه کرده‌اند. این پیوندها بستر ساز توسعه همکاری سازنده بین دو کشور است. ایشان در ادامه از دکتر چولوخادزه دعوت کردند که به طرح دیدگاه خود بپردازند.

دکتر چولوخادزه در ابتدا گفتند: منابع گرجی پیرامون تاریخ ایران به چند دسته تقسیم می‌شود: متون تاریخی از سده پنجم تا اوایل سده هجدهم میلادی، متون ادبی از سده پنجم تا اواخر سده نوزدهم میلادی، اسناد تاریخی از سده نهم تا اوایل سده نوزدهم میلادی و بخش چهارم کتیبه‌ها

از سده پنجم تا نوزدهم میلادی که به‌طور عمومی بر روی کلیساها و صومعه‌ها درج می‌شدند.

ایشان در ادامه گفتند: برای تاریخ‌نویسان و ملت گرجستان تا قرن بیستم میلادی استفاده از اصطلاح ایران معمول نبود و فقط اصطلاح Sparseti کاربرد داشت که از ریشه فارسی باستان pārsā- وارد شده و با اضافه‌اند‌های اسم‌ساز گرجی به‌عنوان نام جغرافیایی به معنای «ایران» ترکیب شده است. اصطلاح Aspani به معنای «اصفهان» است و در دوره ساسانی از فارسی میانه Spahān وارد زبان گرجی شده و دوباره نام این شهر تاریخی به صورت آوایی Ispaani // Ispiani از فارسی نو در سده‌های پنجم و ششم قمری دوباره وارد زبان گرجی شده است. اصطلاح užikni به معنای «بابلی‌ها» در متن تاریخی قرن ۹ م. مندرج شده است و ریشه اصلی آن از فارسی میانه *Hūža گرفته شده که از فارسی باستان -hūziya* «خوزی؛ خوزستان» گرفته شده است.

ایشان در ادامه افزودند: برخی از اسامی جغرافیایی با اصالت ایرانی هم در منابع تاریخی گرجی به روشنی دیده می‌شود. یکی از جالب‌ترین اصطلاح‌ها Arian-Kartli است؛ «کارتلی» Kartli در زبان گرجی نام اصلی کشور «گرجستان» است، «آریان - کارتلی» یک اصطلاح ویژه است که در منابع یادشده به مناطق تاریخی گرجستان جنوبی اطلاق می‌شود که در عصر باستان ساتراپی‌های ۱۸ و ۱۹ امپراتوری هخامنشیان محسوب می‌شدند و در حال حاضر شمال ترکیه (مناطق اردهان، آرتوین، ایسپیر و التو اردو) است. Arian هم از فارسی باستان Āryān «آریایی‌ها؛ ایرانی‌ها» نام نژاد و سرزمین ایران گرفته شده است. از دیگر اسامی ایرانی موجود در منابع کهن گرجی می‌توان به Armazi اشاره کرد که دو معنا دارد: ۱. اسم خدا و بت اصلی گرجی‌ها قبل از مسیحیت و ۲. نام دره‌ای در شهر متسختا، پایتخت باستانی گرجستان» این واژه قبل از مسیحیت از فارسی

باستان *Āhurā Mazdā* گرفته شده است. *Xornabuji* شهر باستانی و مرکز منطقه *Kambečovani* در گرجستان شرقی، از فارسی باستان *-xwarna** *bāza-* به معنی «دارای بازوی نورانی» گرفته شده است، بدین معنا است که «اهورا مزدا بازوی فرمانروا را نورانی کرده است». در منابع گرجی که مربوط به دوره قبل از اسلام است به دریای خزر، *Darubandis zyva* «دریای دربند» گفته می‌شد، ولی در منابع گرجی مربوط به دوره اسلامی به خصوص در قرن چهارم و پنجم هجری قمری به دریای خزر، *Gurganis zyva* «دریای گرگان» گفته می‌شد. در منابع گرجی نام‌های خاص ایرانی از ریشه‌های زبانی مادی، فارسی باستانی، پارتی، فارسی میانه و فارسی نو بسیار یافته می‌شود و شمار قابل توجهی از آنها امروز نیز در زبان گرجی کاربرد دارند. اسم‌های تمام پادشاهان گرجی قبل از اسلام ایرانی بوده و دو یا سه مورد وجود داشت که پادشاهان آن دوره نام‌های اصیل گرجی داشته باشند. در دوران بعد از اسلام هم پادشاهان گرجستان برای فرزندان خودشان بیشتر اسامی قهرمانان شاهنامه را انتخاب می‌کردند.

دکتر چولوخادزه در ادامه گفتند: به طور کلی هیچ وقت در هیچ منبع تاریخی گرجی گرجستان به عنوان خاک ایران یا جزء جدایی‌ناپذیر ایران معرفی نشده است. در طول ۲۵۰۰ سال روابط تاریخی ایران و گرجستان که در منابع تاریخی تشریح می‌شود، گرجستان در بعضی دوره‌ها یا پادشاهی مستقلی بود یا وابسته به ایران یا نیمه‌مستقل یا خودمختار یا جزئی از نظام سیاسی و اقتصادی امپراتوری ایران محسوب می‌شد. در منابع گرجی، هم نقاط مثبت و هم منفی روابط دو کشور تعریف شده است، ولی رویدادهای تاریخی هیچ‌گاه از دیدگاه نفرت یا تبعیض یا مسائل نژادی و مذهبی به‌ویژه در دوره قبل از اسلام بازتاب داده نمی‌شود. در روابط ایران و گرجستان در دوره قبل از اسلام به پدیده‌ای

جالب توجه بر می‌خوریم. در آن دوره مفهوم جنگ‌های مذهبی وجود نداشت. اگر بین ایران و گرجستان در دوره ساسانی جنگ صورت می‌گرفت و اگر ایران پیروز می‌شد و سپاه ایران وارد خاک گرجستان می‌شد، اتفاقی که می‌افتاد این بود که شاه گرجستان عوض می‌شد و دولت و سپاه ایران کاری با روستاها و شهرها و معابد و مذهب و باورهای مردم محلی نداشت. زیرا برای ایرانیان زرتشتی به‌ویژه جان انسان و علاوه بر آن آب، خاک، درخت و گیاه، جانوران مختلف و مانند آن مقدس بود، همه چیز مقدس بود. در منابع و اسناد تاریخی در مورد دوران قبل از اسلام موردی درباره ویرانگری شهر و روستا و قتل عام مردم توسط سپاه ایران نداریم. این واقعیت که کشتار مردم عادی و تخریب و ویرانگری در پی پیروزی‌های سپاه ایران در گرجستان در کار نبوده است، در منابع تاریخی گرجی به روشنی دیده می‌شود، اما در دوره اسلامی، بعد از ورود اعراب و سپس ترک‌های سلجوقی، مغول‌های ایلخانی، تیمور لنگ و حتی صفوی‌ها به گرجستان، ویرانی شهرها و روستاها، قتل عام مردم، نابودی کلیساها و مراکز مذهبی، قطع درختان، باغ‌ها و جنگل‌ها متداول شده بود که در منابع و اسناد تاریخی گرجی با دقت مندرج شده است.

دکتر چولوخادزه در پاسخ به پرسش یکی از شرکت‌کنندگان در زمینه راهکار عملی برای رفع سوءتفاهم‌ها میان ملت ایران و گرجستان گفتند: میان دو ملت ایران و گرجستان هیچ سوءتفاهمی وجود ندارد و از زمان استقلال گرجستان از شوروی بهترین روابط، حسن همجواری و دوستی دوجانبه وجود داشته است. گرجستان بارها دست کمک به سمت ایران دراز کرده است که به‌طور ویژه عملکرد ایران در کمک به ملت گرجستان به‌ویژه در حوزه انرژی در جنگ اوت ۲۰۰۸ را می‌توان نام برد. روابط ایران و گرجستان دو جنبه دارد؛ جنبه فرهنگی و هنری آن که در طول تاریخ تاثیر زیادی بر کشور گرجستان داشته است و جنبه سیاسی آن که

شامل جنگ‌ها و قتل‌عام‌ها است و بسیار در تاریخ کشور کم‌رنگ است و اهمیت چندانی ندارد و بخشی کوچک از تاریخ طولانی مشترک و پربار دو ملت ایران و گرجستان را دربرمی‌گیرد.

در ادامه دکتر حسین احمدی سخنرانی کردند. ایشان گفتند: مردمی که تاریخ دارند؛ تاریخ‌سازی نمی‌کنند. جعل زمانی صورت می‌گیرد که هویت مستقل وجود نداشته باشد، اما گرجی‌ها دارای زبان، خط، فرهنگ، مذهب و تاریخ مشخص هستند. براساس بررسی‌های انجام گرفته در کتاب‌های تاریخ ششم و هشتم و نهم؛ یک بخشی از مطالب زیر تاثیر تاریخ نویسی شوروی است. به طور نمونه در بخشی که عهدنامه گلستان و ترکمنچای مطرح می‌شود، کلمه گرجستان، داغستان، آذربایجان شمالی را عنوان می‌کنند در حالی که آذربایجان شمالی ساخته شوروی است و بحث شمالی و جنوبی آذربایجان از سال ۱۳۱۷ شمسی / ۱۹۳۷ میلادی به وجود آمد.

نکته دوم اینکه منابع تاریخی گرجستان زیر تاثیر منابع غربی است. برای نمونه؛ در بخشی از کتاب عنوان می‌شود که پس از انقلاب اسلامی حکومت جدید برخی از قوانین قرون وسطایی را زنده کرد، برای نمونه اجبار زنان به پوشیدن چادر و بریدن دست دزدها، در حالی که پوشش چادر در ایران اجباری نیست. درجایی دیگر مطرح می‌کند؛ روابط ایران و عراق رو به تیرگی گذاشت و به جنگ منجر شد. این نگاه غربی است و نمی‌گوید کدام طرف جنگ را شروع کرده است.

ایشان گفتند: در کتاب تاریخ نهم اشتباه‌هایی وجود دارد، ترکیب جمعیت ایران را ۶۶٪ فارس، ۲۵٪ ترک، ۵٪ عرب، ۴٪ کرد، نوشته است. کردها در پنج استان و عرب‌ها در یک استان ساکن هستند، با توجه به این، کردها بیشتر از عرب‌ها هستند. در جایی دیگر می‌گوید که کریم خان

کشور را مطیع خود ساخت که درست نیست. آقا محمد خان خبردار شد که لشکر روس در زمان پل اول عقب نشینی کردند، به گرجستان رفت که این هم درست نیست.

ایشان در ادامه افزودند: واژگان ضدارزشی همچون اشغالگر و وحشی و متجاوز احساس تنفر به دانش‌آموزان منتقل می‌کند و این تعبیر در کتابهای درسی تاریخ در گرجستان متوجه روسیه نمی‌شود، عثمانی به ندرت و تنها در مورد ایران به کار برده می‌شوند. در کتاب تاریخ هشتم فصل دوم؛ می‌گوید گئورگی اول در برابر اشغالگرها، از دیپلماسی بیش از سلاح استفاده می‌کرد، یا کاختی اولین شاه گرجی بود که با روسیه روابط دیپلماتیک برقرار کرد. روسیه از طرف شاه کاختی به قفقاز دعوت شد که از سوی "اشغالگران" منفی ارزیابی شد که اشغالگر، اینجا منظور ایران است. در مورد استیلای ترکیه و روسیه، واژگان ضدارزشی به کار نمی‌رود و نیز توجیهی برای استیلای روسیه بر گرجستان در ابتدای قرن نوزدهم مطرح می‌شود. به اعتقاد من ضربه‌ای که گرجستان در طول تاریخ از روسیه خورده، از همه جهت بیشتر بوده است.

از طرفی در موضوع‌های مربوط با ایران دوگانگی و تضاد در کتب درسی وجود دارد. به طور نمونه در کتاب تاریخ نهم؛ محمدرضا پهلوی با انقلاب سفید، ایران را از عقب‌ماندگی نجات داد و تولید افزایش یافت ولی علمای شیعه مخالف بودند. در پاراگراف بعدی می‌گوید؛ اصلاحات شاه قادر به رفع مشکلات کشور نبود، چون کمبود مواد غذایی وجود داشت. کتاب به علمای شیعه بابت مخالفت با اصلاحات ارضی حمله می‌کند و در صفحه بعد می‌گوید بخش بزرگی از ایران زیر نفوذ روحانیون شیعه، از نتایج اصلاحات ارضی ناراضی بودند. در جایی دیگر در کتاب کلاس هشتم مطرح می‌کند: در حادثه گریبایدوف، تهرانی‌های تحریک شده از سوی روحانیون شیعه به طرز وحشیانه کارمندان سفارت روسیه

از جمله، گریبایدوف را کشتند و در بخشی دیگر عنوان می‌شود که نیکلای تزار روسیه، گریبایدوف را مقصر اصلی این حادثه اعلام کرد. در این صورت حمله وحشیانه و تحریک روحانیون، چه معنایی دارد؟

دکتر چولوخادزه در ادامه با تشکر از سخنان دکتر احمدی گفتند: این موضوعها بسیار مهم است و در کتاب درسی گرجستان اینها را فقط ما "ایران‌شناسان" می‌بینیم. متخصصان تاریخ گرجستان در جریان این جزئیات نیستند. کتاب‌های جدید متاسفانه در اوایل قرن بیست و یکم تدوین و بدون مشارکت و مشاوره با استادان شرق‌شناس و ایران‌شناس نوشته شده است. در موضوع ایران معاصر و رخداد‌های پس از انقلاب اسلامی سخنان دکتر احمدی درست است. ما هیچ منبعی نداریم که در مورد تاریخ انقلاب اسلامی باشد. بنابراین متخصصان؛ منابع غربی را برداشتند و کپی‌برداری کردند. در دانشگاه‌ها شرایط متفاوت است و روابط تاریخی و فرهنگی ایران و گرجستان را استادان ایران‌شناس تدریس می‌کنند. بنابراین به دانشجویان اطلاعات قابل اتکا و به‌روز داده می‌شود.

ایشان گفتند: در منابع گرجی؛ تاکید حاکمان ایرانی بر دین و مذهب نبوده است. هیچ‌گاه در منابع ذکر نشده است آقامحمدخان مسلمان آمد و مسیحیان را اذیت و آزار کرد. برای گرجی‌ها اینکه چه کسی آقامحمدخان را به حمله تحریک کرده مهم نیست. نتیجه کار مهم است که بسیار سنگین بود. تفلیس نابود شد و حدود ۱۲۰۰۰ اسیر به ایران رفت و مردم زیادی قتل عام شدند. این موارد در دوران صفویه هم رخ داده و این لکه سیاهی در روابط دو جانبه است. اگر کل روابط تاریخی ایران و گرجستان را بررسی کنیم؛ می‌توان گفت ۹۰ درصد تاریخ روابط ایران و گرجستان روابط مسالمت آمیز و مبادله فرهنگی و هنری و جذب عناصر فرهنگی و

هنری در ملت گرجستان است و فقط ده درصد آن، لکه‌های سیاه حمله-ها، جنگ و خونریزی است.

در دوره شوروی ورود امپراتوری روسیه به گرجستان، انحلال دولت محلی گرجستان و دستگیری شاهزاده و خاندان باگراتیونی و دستگیری اسقف اعظم گرجستان بخشی از تاریخ دو کشور را آشکار کرد. در دوره صفوی، وقتی گرجستان شرقی جزء امپراتوری مسلمان بود، کسی به اسقف اعظم بی‌احترامی یا دست درازی نمی‌کرد. مسیحیان روس آمدند و اولین کاری که کردند اسقف اعظم و همه اسقف‌های گرجستان را دستگیر و به روسیه تبعید کردند و به جای آنها اسقف روس آوردند. در بسیاری از آثار ادبی، مقاله‌ها، روزنامه‌ها قرن نوزدهم میلادی؛ متفکران نسل جدید افسوس می‌خوردند که پادشاهان باگراتیونی از روسیه التماس می‌کردند که روس‌ها بیایند و آنها را از عثمانی و ایران نجات دهند و هیچ‌گاه انتظار حمایتی که گرجستان از روسیه داشت برآورد نشد. در طول دویست سال حضور روسیه در گرجستان از سال ۱۸۰۰ تا سال ۱۹۹۱ در گرجستان نسبت به ۲۵۰۰ سال رابطه با ایران به مراتب مردم بیشتری کشته شده‌اند. در قرن نوزدهم و حضور امپراتوری روسیه در گرجستان در طول هر پنج یا شش سال؛ مردم محلی علیه سلطه و بی‌رحمی روس‌های مسیحی شورش می‌کردند. در این شورش‌ها ده‌ها هزار نفر توسط امپراتوری روسیه کشته شدند. من تکرار و تاکید می‌کنم که برای ملت گرجستان هم در منابع تاریخی گرجی و هم دیدگاه مردم، نسبت به ایران دید مثبتی وجود دارد. در پایان این نشست، دکتر کولایی از حضور و سخنان ارزشمند دکتر چولوخادزه و دکتر احمدی تقدیر و سپاسگزاری کردند.

پایان

انجمن ایرانی مطالعات منطقه‌ای

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، دانشکده

حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

تلفن: ۰۲۱۶۶۴۱۹۸۰۴

نمبر: ۰۲۱۶۶۹۵۳۹۹۶۰-۰۲۱۶۶۴۱۹۷۰۴

پست الکترونیک:

info@irsa.org.ir

تارنما:

irsa.org.ir

تهیه گزارش: سمیه بابازاده

Iranian Regional Studies Association

Address: Faculty of Law and
Political Science, University of
Tehran, Enghelab Ave, Tehran,
Iran.

Website: irsa.org.ir

Email: info@irsa.org.ir

Tel No: +982166419704